

Türkiye'nin Diasporaları Routledge El Kitabı

GAV PERSPEKTİF

Türkiye'nin Diasporaları Routledge El Kitabı

Editörler: Ayça Arkılıç ve Banu Şenay

Eserin Orijinal Adı: Routledge Handbook of Turkey's Diasporas

Eserin Orijinal Baskısı: Routledge, NY

GAV Perspektif Yayınları 2025

© Göç Araştırmaları Vakfı İktisadi İşletmesi

Sertifika No.: 43715

GAV PERSPEKTİF

Hacettepe Mah. Fener Sk.

No: 5 06230

Altındağ Ankara/Türkiye

Tel.: +90 (312) 473 79 11

Fax: +90 (312) 473 79 14

gavperspektif.com

bilgi@gavperspektif.com

siparis@gavperspektif.com

[@gavperspektif](https://twitter.com/gavperspektif)

[@gavperspektif](https://www.instagram.com/gavperspektif)

1. Baskı

Ocak 2026

Ankara

GAV Perspektif Yayınları - 49

ISBN : 978-625-5830-22-7

Karton Kapak

Editörler

Ayça ARKILIÇ - Banu ŞENAY

Çevirmenler

Turgay BAYINDIR - Selim BARAN

Görsel Yönetmen

GAV Perspektif Yayınları Yayın Kurulu

Mizanpaj

Emre YILDIZ

Kapak

Emre YILDIZ

Baskı

Sayfa Basım Sanayi Ticaret Limited Şirketi

Sertifika No: 77079 Tevfik İleri Mah. Polat Sok. No:2 Pursaklar/Ankara

© Kitabın tüm yayın hakları GAV Perspektif Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Ayça Arkılıç & Banu Şenay

Türkiye'nin Diasporaları Routledge El Kitabı

GAVPERSPEKTİF

İçindekiler

Şekillerin Listesi	IX
Tabloların Listesi	XI
Katkıda Bulunanlar	XIII
Yayın Kurulu	XVI
Teşekkürler	XVII
Türkiye'nin Değişen Diasporaları ve Diaspora Politikaları Bir Giriş	1
<i>Ayça Arkılıç ve Banu Şenay</i>	

I. KISIM

Türkiye'nin Diasporalarını Bağlamsallaştırmak Geçmiş ve Bugün

Nüfus Hareketleri	
Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Diasporanın Temelleri	23
<i>Christopher Houston ve Joost Jongerden</i>	
'Misafir İşçiler'den 'Müslümanlar'a	
Avrupa'daki Türkiye Kökenli Göçmenlerin Temsilleri	43
<i>Ayhan Kaya</i>	
Almanya'daki Türk Misafir İşçilerin Tarihi	61
<i>Jennifer A. Miller</i>	
Yeni Diaspora Topluluklarının Oluşumu?	
Türkiye'den Avrupa'ya 2000 Sonrası Göç	79
<i>Zeynep Yanaşmayan</i>	
Avrupa'da Göç ve Vatandaşlık Rejimleri	
Almanya ve Hollanda'da Çifte Vatandaşlığa Giden Dolambaçlı Yol	97
<i>Zeynep Kadirbeyoğlu</i>	

Diaspora Paradoksu

Metodolojik Milliyetçilik, Metodolojik Amnezi, Zorluklar ve Müdahaleler 117
İpek Demir

II. KISIM

Yerelleşme, Ulusötesi Aidiyetler ve Kimlik

Kent Diasporasında Konstantinopolisliler

İstanbul Rumların Küresel Topluluğu 135
İlay Romain Örs

Zorunlu Ayrılışlar, Endişeli Varışlar

İsrail’de Bir Türk Diasporası 151
Karel Valansi

Kürt Diasporasının Oluşumu ve Ulusötesi Siyaset 171

Östen Wahlbeck

Avrupa’da Alevi Hareketi

Görünürlük, Haklar ve Tanınma için Kolektif Bir Mücadele 187
Besim Can Zırh

Batı Avrupa’da Türk Müslüman Alanı 203

Benjamin Bruce

III. KISIM

Diasporaları Yönetmek

“Türkiye’nin Diaspora Kapsama Politikaları”

Geçmiş ve Bugün 229
Damla B. Aksel

Devlet Destekli Ulusötesi Dini Alanlar

Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği 247
Zana Çıtak

Türkiye’nin Diaspora Gençliği Diplomasisi 263

Banu Şenay ve Ayça Arkılıç

Devletin İçeriden Dışarıya Doğru Çözümlemesi

Diaspora Yönetiminin Sınır İli Edirne’de Ortaya Çıkan Alanları ve Aktörleri 283
Zeynep Kaşlı

Yurtdışında Yaşayan Vatandaşların Oy Kullanması ve

Siyasi Partilerin Ulusötesi Örgütlenmesi

Türkiye Örneği 299
İngi Öykü Yener-Roderburg

Avrupa’da Türk Göçmen Kökenli Siyasi Partiler

Hollanda’da DENK Örneği 317
Floris Vermeulen

Türkiye, Covid-19 Pandemisi Sırasında Diaspora İle Etkileşim Politikasını Nasıl

Yeniden Şekillendirdi? 331
Gizem Kolbaşı-Muyan

IV. KISIM

Mikro Mekanlar ve Gündelik Pratikler

“Camiler Orada Hayatın ta Kendisidir”	
Almanya'daki Türk-Sünni Camilerinin Sosyal Hayatları	351
<i>Devran Koray Öcal</i>	
Berlin'de Türkçe Konuşan Kuir Göçmenler İçin Performans,	
Savunuculuk ve Ulusötesi Dayanışma Ağları	371
<i>Erkan Gürsel</i>	
Kimin Mahallesi, Kimin Şehri, Kimin Ülkesi?	
Berlin ve New York'ta Görünür ve Görünmeyen Türk Diaspora Alanları	389
<i>Annika Marlen Hinze</i>	
Göç Sonrası Toplum ve Berlin'deki Türk Futbol Kulüpleri	411
<i>Oktay Aktan</i>	
Avrupa'daki Türk Kökenli Gençlerin Evlilik Yolculukları	423
<i>Anika Liversage</i>	
Borç Verme Çemberleri	
Almanya'daki Türkiyeli Göçmen Kadınlar Arasında Bir Dayanışma Pratiği	441
<i>Başak Bilecen</i>	

V. KISIM

Kültürel Üretim, Estetik ve Yaratıcılık

Almanya'da Yapılan Türk Rap Müziği	
Kökenleri, Tarihi ve Kimliği	459
<i>Thomas Solomon</i>	
Aşkın Pazarı	
Muhabbet ve Avrupa Alevi Hayal Dünyasının İnşası	477
<i>Alex Kreger</i>	
Diaspora Deneyiminin Sinematografik İfadeleri	
Türk-Alman Sinemasının Gelişim Süreci	495
<i>Ayça Tunç Cox</i>	
Diasporada Vatani ve Kendini Yazmak	
Anlatılar, Metinler ve Pratikler	511
<i>Özlem Belçim Galip</i>	
Grafik Siyaset	
Türkiye'nin Diasporalarında Çizgi Roman Aktivizmiyle Direniş ve Topluluk Oluşumu .	529
<i>Can T. Yalçınkaya</i>	
Berlin'den Küresel Dünyaya	
Döner Kebabın Ulusötesi Hikayesi.	551
<i>Maren Möhring</i>	

VI. KISIM Ülkelere Özgü Perspektifler

Almanya'daki Türk Diasporası

Ulusötesi Entegrasyon ve Uzak Mesafe Milliyetçiliği Arasında
Bölünmüş Bir Ulusötesi Topluluk 569
Yaşar Aydın

Fransa'daki 'Türk' Topluluğu

Diasporanın Etkili Bir Kolu 583
Samim Akgönül

Türkiye Kökenli Hollanda Vatandaşlarının Siyasi Katılımı ve Temsili. 601

Nermin Aydemir ve Liza Mügge

Birleşik Krallık'taki Alevi Kürtler

Topluluk Oluşumu, Görünürlük ve Entegrasyon 617
Ümit Çetin ve Celia Jenkins

Birleşince Bölünüyoruz

Türkiye'nin ABD'deki Aşırı Kutuplaşmış Diasporası 633
Sultan Tepe ve Selin Bengi Gümrükçü

Türkiye'nin Güney Yarımküredeki Diasporaları

Avustralya ve Yeni Zelanda'ya Göç 653
Banu Şenay ve Ayça Arkılıç

Dizin 681

Şekillerin Listesi

- Şekil 5.1* AB Mavi Kart izinleri
- Şekil 5.2* İkamet izinlerinin nedenleri
- Şekil 5.3* İltica başvuruları
- Şekil 20.1* Mayıs 2018'de DİTİB'e bağlı Berlin Merkez Camii'nde düzenlenen bir kermes. Kermesler, Türk gölge oyunları gibi bazı geleneksel gösterilerin, müzik ve yemek ikramlarının yer aldığı mini festivallerdir. (Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir).
- Şekil 20.2* DİTİB'e bağlı Berlin Şehitlik Camii'nde çocuklar için iftar buluşması, Mayıs 2018. (Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir).
- Şekil 24.1* Danimarka'daki Türkiye kökenli göçmenlerin ve çocuklarının sayısı
- Şekil 24.2* Danimarka'daki 29-32 yaş arası Türkiye kökenli erkeklerin eşleri, yüzdelik
- Şekil 24.3* Danimarka'daki 29-32 yaş arası Türkiye kökenli kadınların eşleri, yüzdelik
- Şekil 26.1* Islamic Force, Mesaj (1997)
- Şekil 26.2* Islamic Force, The Whole World Is Your Home (1993)
- Şekil 26.3* Aziza-A, Es ist Zeit (1997)
- Şekil 26.4* Cartel, Cartel (1995)
- Şekil 30.1* Çizgi roman sayfası 1
- Şekil 30.2* Çizgi roman sayfası 2

Şekillerin Listesi ·

- Şekil 30.3* Çizgi roman sayfası 3
- Şekil 30.4* Çizgi roman sayfası 4
- Şekil 30.5* Çizgi roman sayfası 5
- Şekil 30.6* Çizgi roman sayfası 6
- Şekil 30.7* Çizgi roman sayfası 7
- Şekil 36.1* ABD’de Türkiye kökenli yasal daimi ikamet edenler, 1820–2020
- Şekil 36.2* Türkiye’den Gelen Mültecilere Verilen Daimi İkamet İzni, 1946–2000
- Şekil 36.3* Türkiye’den Olumlu Sığınma Hakkı Verilen Kişiler, 2012-2021. ABD İç Güvenlik Bakanlığı verilerine dayanarak yazarlar tarafından derlenmiştir

Tabloların Listesi

- Tablo 3.1* İnancınız açısından kendinizi aşağıdaki ifadelerden hangisiyle tanımlıyorsunuz?
- Tablo 6.1* 2016 yılında Batı Avrupa ülkeleri için Olağan Vatandaşlığa Kabul Endeksi (ANATORD)
- Tablo 6.2* Almanya ve Hollanda vatandaşlık rejimi özellikleri
- Tablo 11.1* Avrupa'daki Aleviler
- Tablo 13.1* 2003 yılından sonra Türk devleti tarafından yurtdışındaki göçmenler için çıkarılan kanunlar, yönetmelikler ve programlar
- Tablo 17.1* Yurtdışı oyların dağıtılmasının ardından Türkiye'deki siyasi partiler *arasındaki sandalye değişimleri*
- Tablo 17.2* Yurtdışında yaşayan tüm seçmenler ve sınır kapılarında oy kullanan seçmenler için Türkiye'deki seçimlere katılım oranları (2011-2023 yılları arasında)
- Tablo 17.3* Türkiye seçimleri için yurtdışında oy kullanma uygulaması (2014-2023 arası)
- Tablo 17.4* Ülke dışında en çok oy alan dört Türkiye partisi (2015 ve 2023 yılları arasında)
- Tablo 22.1* Berlin yerel parlamentosunda Türkiye kökenli milletvekilleri

Tabloların Listesi ·

- Tablo 24.1* Göç öncesi ve sonrası normatif ve normatif olmayan yaşam düzenlerinin oranları
- Tablo 34.1* Hollanda yerel seçimlerinde Türkiye, Fas ve Surinam/Hollanda Antilleri kökenli vatandaşların katılım yüzdesi
- Tablo 34.2* Hollanda belediyelerinde göçmen kökenli temsilciler (1994–2010)
- Tablo 34.3* Göçmen kökenli Hollanda milletvekillerinin toplam sayısı (N = 92) ve Türkiye kökenli Hollanda milletvekillerinin sayısı (N = 23)
- Tablo 37.1* Avustralya’da Türkiye doğumlu kişilerin sayısı
- Tablo 37.2* Avustralya’ya Türkiye doğumlu kişilerin gelişi
- Tablo 37.3* Özet: Doğum ülkesi, evde konuşulan dil, köken ve vatandaşlığa göre sayılar
- Tablo 37.4* Eyalet ve bölgelere göre köken
- Tablo 37.5* Avustralya’da yaşayan Türkiye doğumluların yaş dağılımı
- Tablo 37.6* İşgücüne katılım
- Tablo 37.7* Bölgesel konseylere göre Türk ve Orta Doğu etnik gruplarının nüfusu, 2018 Nüfus Sayımı
- Tablo 37.8* Türk etnik grubunun Yeni Zelanda’ya gelişinden bu yana geçen yıllar, 2006–2018 Nüfus Sayımları
- Tablo 37.9* Nüfus sayıları, yıllara göre
- Tablo 37.10* Yeni Zelanda’daki Türk etnik grubunun yaşa göre doğum yeri

Katkıda Bulunanlar

Samim Akgönül, Fransa'nın Strazburg Üniversitesi ve Fransız Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi DRES'te Türk Çalışmaları Profesörü'dür.

Damla B. Aksel, Bahçeşehir Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Doçent olarak görev yapmaktadır.

Oktay Aktan, Almanya'nın Kiel Üniversitesi'nde Araştırmacı ve Göç ve Çeşitlilik Yüksek Lisans Programı Koordinatörü olarak görev yapmaktadır.

Ayça Arkılıç, Yeni Zelanda'nın Wellington Victoria Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Kıdemli Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır.

Nermin Aydemir, Türkiye'de Antalya Bilim Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Doçent olarak görev yapmaktadır.

Yaşar Aydın, Almanya'daki Alman Uluslararası ve Güvenlik İşleri Enstitüsü (SWP)/Uygulamalı Türk Çalışmaları Merkezi'nde (CATS) Araştırmacı'dır.

Başak Bilecen, Hollanda'daki Groningen Üniversitesi'nde Sosyoloji alanında Doçent olarak görev yapmaktadır.

Benjamin Bruce, Meksika'nın Monterrey kentindeki Colegio de la Frontera Norte (El Colef) kurumunda CONACYT Araştırmacı olarak görev yapmaktadır.

Ayça Tunç Cox, Türkiye'de İzmir Teknoloji Enstitüsü'nde Mimarlık Fakültesi'nde Doçent ve Dekan Yardımcısı olarak görev yapmaktadır.

Ümit Çetin, İngiltere'deki Westminster Üniversitesi'nde Sosyoloji Bölümü'nde Kıdemli Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır.

Zana Çıtak, Türkiye’de Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nde Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde Profesör olarak görev yapmaktadır.

İpek Demir, İngiltere’deki Leeds Üniversitesi Sosyoloji ve Sosyal Politika Fakültesi’nde (SSP) Diaspora Çalışmaları Profesörü ve Etnik Köken ve Irkçılık Çalışmaları Merkezi (CERS) Direktörüdür.

Özlem Belçim Galip, İngiltere’deki Oxford Üniversitesi Coğrafya ve Çevre Fakültesi’nde ESRC Yeni Araştırmacı Bursiyeri’dir.

Selin Bengi Gümrükçü, ABD’deki Rutgers Üniversitesi’nde Siyaset Bilimi Öğretim Görevlisi’dir.

Erkan Gürsel, İngiltere’nin Londra ve Türkiye’nin Antakya kentlerinde yaşayan bağımsız araştırmacı, küratör ve görsel-işitsel sanatçıdır. Lisans eğitimini School of Oriental Studies, yüksek lisans eğitimini University College London’da siyaset ve göç alanlarında tamamlamıştır. Bazı yayınlarında ve sanat çalışmalarında Erkan Affan adını da kullanmaktadır.

Annika Marlen Hinze, ABD’deki Fordham Üniversitesi’nde Siyaset Bilimi’nde Doçent’tir.

Christopher Houston, Avustralya’daki Macquarie Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Antropoloji Bölümü’nde Profesör’dür.

Celia Jenkins, İngiltere’deki Westminster Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde Emeritus Öğretim Üyesidir.

Joost Jongerden, Hollanda’daki Wageningen Üniversitesi Kırsal Sosyoloji Bölümü’nde Doçent ve Japonya Kyoto Üniversitesi’nde Proje Profesörü’dür.

Zeynep Kadirbeyoglu, ABD’deki Brandeis Üniversitesi Crown Orta Doğu Araştırmaları Merkezi’nde Ziyaretçi Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır.

Zeynep Kaşlı, Hollanda’daki Erasmus Üniversitesi Rotterdam Uluslararası Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Göç ve Kalkınma alanında Yardımcı Doçent olarak görev yapmaktadır.

Ayhan Kaya, Türkiye’de İstanbul Bilgi Üniversitesi’nde Siyaset Profesörü ve Jean Monnet Avrupa Kültürlerarasıcılık Siyaseti Kürsüsü Başkanı’dır.

Gizem Kolbaşı-Muyan, Türkiye’de İzmir Katip Çelebi Üniversitesi’nde Uluslararası İlişkiler alanında Yardımcı Doçent olarak görev yapmaktadır.

Alex Kreger, ABD’deki Philadelphia Üniversitesi’nde Alexander M. Mellon Beşeri Bilimler Doktora Sonrası Araştırmacı olarak görev yapmaktadır.

Anika Liversage, Danimarka Sosyal Bilimler Araştırma Merkezi'nde (VIVE) Kıdemli Araştırmacı'dır.

Jennifer A. Miller, ABD'deki Southern Illinois Üniversitesi Edwardsville'de Tarih Profesörü'dür.

Maren Möhring, Almanya'daki Leipzig Üniversitesi'nde Modern Avrupa Karşılaştırmalı Kültür ve Sosyal Tarih Profesörü'dür.

Liza Mügge, Hollanda'daki Amsterdam Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi Doçenti'dir.

Devran Koray Öcal, İsviçre'deki Bern Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü'nde Doktora Sonrası Araştırmacı'dır.

İlay Romain Örs, Yunanistan'daki Amerikan Koleji Deree College'da Sosyal Antropoloji Doçenti ve Öğretim Üyesi'dir. Ayrıca ABD'deki Harvard Üniversitesi Helenistik Araştırmalar Merkezi'nde Araştırmacı'dır.

Banu Şenay, Avustralya'daki Macquarie Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi'nde Antropoloji alanında Kıdemli Öğretim Üyesi'dir.

Thomas Solomon, Norveç'teki Bergen Üniversitesi'nde Müzik Profesörü'dür.

Sultan Tepe, ABD'nin Illinois eyaletindeki Chicago Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi Doçenti'dir.

Karel Valansi, Türkiye'de Kadir Has Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktora adayı ve öğretim görevlisidir.

Floris Vermeulen, Hollanda'daki Amsterdam Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi Doçenti'dir.

Östen Wahlbeck, Güney Doğu Norveç Üniversitesi Kültür, Din ve Sosyal Bilimler Profesörü'dür.

Can T. Yalçınkaya, Macquarie Üniversitesi Koleji'nde Eğitim Müdürü ve Avustralya'daki Macquarie Üniversitesi Medya Tarihi Merkezi üyesidir.

Zeynep Yanaşmayan, Almanya'daki Alman Entegrasyon ve Göç Araştırmaları Merkezi'nde (DeZIM) Göç Bölümü Başkanı'dır.

İnci Öykü Yener-Roderburg, Dortmund Teknik Üniversitesi Göç Sosyolojisi Bölümü'nde Araştırmacı ve Almanya'daki Duisburg-Essen Üniversitesi'nde Araştırmacı ve Öğretim Üyesi'dir.

Besim Can Zırh, Türkiye'de Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde Sosyoloji Bölümü'nde Dr. Öğretim Üyesi'dir.

Yayın Kurulu

Fiona Adamson (SOAS, Birleşik Krallık)

Ayhan Aktar (İstanbul Bilgi Üniversitesi, Türkiye)

Bayram Balcı (Sciences Po-Paris, Fransa)

Hamit Bozarslan (EHESS Paris, Fransa)

Christopher Houston (Macquarie Üniversitesi, Avustralya)

Joost Jongerden (Wageningen Üniversitesi, Hollanda)

Harris Mylonas (George Washington Üniversitesi, ABD)

Eva Østergaard-Nielsen (Barselona Özerk Üniversitesi, İspanya)

Yasemin Soysal (WZB Berlin, Almanya)

Sultan Tepe (Illinois Üniversitesi-Chicago, ABD)

Teşekkürler

Bu kitabın zamanında tamamlanmasını mümkün kılan mükemmel destekleri için Wellington Victoria Üniversitesi ve Sidney Macquarie Üniversitesi'ne teşekkür ederiz. Bu el kitabı, kolektif bir çabanın ürünüdür. Projeye olan derin bağlılıkları için tüm yazarlara teşekkür ederiz. Bu kitabın Yayın Kurulu üyelerinin entelektüel katkıları ve Routledge'un çalışan editör ekibi Joe Whiting, Euan Rice-Coates ve Ramya V'nin rehberliği için minnettarız. Can T. Yalçinkaya'ya, sanatsal becerilerini kullanarak muhteşem kapağımızı hazırladığı için içten teşekkürlerimizi sunarız. Ayça Arkılıç, Avrupa Komisyonu'nun ERASMUS+ programına ve Jean Monnet Modülü "NECOTE – Dönüşen Avrupa'da Yeni Zorluklar ve Fırsatlar"ın (Proje Numarası 101126961) sağladığı desteğe teşekkür eder. Ayrıca, en iyi eş editör ve arkadaş olmasından dolayı Banu Şenay'a ve koşulsuz sevgi, bilgelik ve neşeyle destekleyen ailesi Guy Dubuis ve Théodule Çınar Dubuis'e teşekkürlerini sunar. Banu Şenay, bu keyifli çalışmada Ayça Arkılıç'ın parlak zekâsı ve entelektüel desteği için, Christopher Houston'a ise yapıcı önerileri için minnettardır.

Yasal Uyarı

Avrupa Birliği tarafından finanse edilmiştir. Ancak, burada ifade edilen görüş ve fikirler yalnızca yazar(lar)a aittir ve Avrupa Birliği veya Avrupa Eğitim ve Kültür Yürütme Ajansı'nın (EACEA) görüşlerini yansıtmayabilir. Ne Avrupa Birliği ne de EACEA bu görüş ve fikirlerden sorumlu tutulamaz

Türkiye'nin Değişen Diasporaları ve Diaspora Politikaları Bir Giriş

Ayça Arkılıç ve Banu Şenay

Giriş

Elinizdeki çalışma gerek Türkiye kökenli diasporalar üzerine hazırlanmış ilk el kitabı olma özelliğine sahip olması, gerekse Türkiye'nin diaspora grupları ve diaspora açılımı ile ilgili temel konular, aktörler ve süreçler üzerine uzmanlaşmış bir grup yeni ve kıdemli akademisyeni bir araya getirmeyi amaçlamasıyla oldukça iddialı bir girişimdir. Bu hacimli referans kitabına yapılan katkılar, yalnızca antropoloji, tarih, beşeri coğrafya, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler ve sosyoloji gibi alanlarla sınırlı kalmayıp başka disiplinleri de kapsamaktadır. Bu disiplinler kendine özgü metodolojik yaklaşımlara, epistemolojik bakış açılarına ve kurallara sahiptir. Dolayısıyla, özellikle sunulan tarihsel ve güncel analizlerle bir arada ele alındığında, Türkiye'nin diaspora topluluklarının yörüngeleri ve diaspora politikası oluşturma süreçleri hakkında çok katmanlı ve çok boyutlu bir perspektif sunmaktadır. Türkiye, gelişmekte olan küresel diaspora çalışmaları alanında tarihsel olarak en çarpıcı vakalardan birisini oluşturur. Yüz yılı aşkın bir süredir en çok göç veren ülkeler arasındadır. Bugün de mülteci, göçmen ve transit göçmenlerin kabul edildiği başlıca ülkelerden birisidir. 5,5 milyonu Avrupa'da ikamet eden 6,5 milyonluk diaspora nüfusu, Avrupa'dan Okyanusya'ya kadar birçok kıtaya yayılmıştır. Bu sayı, 2023 yılı itibarıyla 85 milyon olduğu tahmin edilen ülke nüfusunun yaklaşık yüzde 6'sına tekabül etmektedir.

Cumhuriyet'in kurulduğu 1923 yılından bu yana Türkiye vatandaşlarının gönüllü ya da gönülsüz dış göçünü hangi yapısal faktörler tetiklemiştir? Son yüz yılda Türkiye'nin demografik ve toplumsal yapısını önemli oranda şekillendiren büyük ölçekli göç hareketlerinin başlıca sebepleri, siyasi ve sosyoekonomik faktörler arasında gidip gelmektedir. Türkiye'nin göç örüntülerini oluşturan siyasi boyutun kökleri erken Cumhuriyet dönemine ve Kemalist ulus inşası projesine dayanmaktadır. Osmanlı

İmparatorluğu'nun çöküşüyle ortaya çıkan Türkiye Cumhuriyeti, ülkenin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk liderliğindeki bir güçler koalisyonu tarafından inşa edilmiştir. Genç Cumhuriyet'in askerî-bürokratik seçkinleri, yeni bir (millî) kimliğe sahip bir ulus -*Türklük*- yaratma arzularını dile getirmişlerdir; bu kimlik, hem hayali bir ortak kültürü hem de etnik bir çekirdeği ifade ediyordu. Cumhuriyetin ulus-devleti etnik ve dilsel olarak homojen olacaktı ve mevcut nüfusun dinsel çeşitlilikteki zenginliğine rağmen 'Türk' tanımı Müslüman kimliğiyle eş tutulacaktı (Yumul 1998).

Bu ulusal hayal, Türkiye üzerine çalışan akademisyenlerin başka yerlerde ayrıntılı olarak tartıştıkları gibi (Aktar 2000; Çağatay 2006; İçduygu vd. 2008), şu anlama geliyordu: Türkiye'nin gayrimüslimleri, vatandaşlık statülerine rağmen, yaratılacak millî nüfusa ait değillerdi. Erken Cumhuriyet döneminde Türkleştirmenin siyasi pratiği, ilk olarak gayrimüslim azınlıkların zorunlu tehcir ve mübadele programlarıyla yerlerinden edilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Anadolu'nun yapısını çarpıcı bir şekilde dönüştüren bu politikalar, Cumhuriyet için bir 'tehdit' olarak görülen gayrimüslim nüfusun, eski Osmanlı topraklarından göç eden Türk Müslümanlarla değiştirilmesini amaçlamıştır (Kirişçi 2000).

Hristiyan nüfus söz konusu olduğunda, göçün iki büyük nedeni vardır. Bunlardan ilki I. Dünya Savaşı sırasında katledilen ve tehcir edilen Ermenilerdir. İkincisiyse, "yaklaşık 1,4 milyon (Hristiyan) Anadolu Rum'unun kaçmasına veya zorla gönderilmesine yol açan" Yunanistan ve Türkiye arasındaki nüfus mübadelesidir (Houston 2020: 59). Sosyolog Çağlar Keyder'e göre (1999: 10), "Hristiyan nüfus (Ermeniler hariç) 1914'te yaklaşık 450.000 iken 1927'de 240.000'e düşmüştür." Üstelik Türkleştirme sadece zorunlu göçle sınırlı kalmamıştır; başka şeylerin yanında, 1927 ve 1933 yıllarındaki *Vatandaş, Türkçe Konuş!* kampanyalarını, 1934'te Trakya bölgesinde Türkiye'nin Yahudi vatandaşlarını hedef alan bir dizi şiddetli saldırıyı (Bali 1999) ve gayrimüslim vatandaşları oldukça dezavantajlı bir konuma düşüren 1942 tarihli ayrımcı Varlık Vergisi gibi uygulamaları da kapsamaktadır (Aktar 2000; ayrıca bkz. sırasıyla İlay Roman Örs ve Karel Valansi'nin 8. ve 9. Bölümleri). Ülke dışına hareketliliği tetikleyen diğer dönüm noktaları, İstanbul'un Pera semtindeki Rumları hedef alan 6-7 Eylül 1955 pogromu ile Rum yurttaşların 1964'te zorla gönderilmeleri olmuştur. Christopher Houston ve Joost Jongerden'in bu kitabın 2. Bölümünde özetlediği gibi, gayrimüslim vatandaşları hedef alan bu Türkleştirme pratikleri, Türkiye'nin Kürt nüfuslu bölgelerindeki Türkleştirme politikalarıyla birlikte yürütülmüştür.

Ayhan Kaya'nın yazdığı 3. Bölüm ve Zeynep Kadirbeyoğlu tarafından kaleme alınan 6. Bölüm'de gösterildiği gibi, köken ülke ve yerleşilen ülke faktörleri göç akımlarının kapsamını ve doğasını birlikte etkilemektedir. Hem 'ana vatan' hem de 'ev sahipliği' yapan ülkelerdeki ekonomik ve demografik faktörler, 1950'ler ve 1960'lardaki ikinci dış göç dalgası için gerekli ortamı hazırlamıştır. Türkiye'den Batı Avrupa'ya yapılan

ilk büyük ölçekli göç 1950'lerin sonunda başlamıştır. Türkiye menşeli göçün önde gelen araştırmacılarından Nermin Abadan-Unat'a (1976: 5) göre, 1960'larda artan göç hacmi, Türkiye'nin nüfus artışı patlamasından kaynaklanan demografik baskılar tarafından teşvik edilmiştir. Türkiye 1960 yılında 27,7 milyonluk nüfusuyla dünyanın en yüksek doğum oranlarından birine sahiptir: Her 1,000 kişide 44 canlı bebek doğumu gerçekleşmiştir. (Abadan Unat 1976: 5).

Bu büyük demografik değişim ekonomik sorunlarla birleşince, Türkiye'nin büyük şehirlerindeki işsizlik oranlarında artışa yol açmıştır. Bu yapısal sorunlara uzun vadeli çözümler getirmekte başarısız olan Türk hükümeti, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'na (1963-1967) iş gücü fazlasını ihraç etme stratejisini dahil etmiştir. Göç, yalnızca kısa vadede işsizlik sorununu azaltmaya yardımcı olmakla kalmayacak, aynı zamanda işçilerin memleketlerine gönderdikleri parayla ülkeye döviz girmesini sağlayacaktı. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1968-1972) vurgulandığı üzere, Türk devleti işçilerin getirdiği dövizleri ekonomi için önemli bir gelir kaynağı olarak görmüş ve bunları büyümek için stratejiler geliştirmiştir (Adamson 2019).

Türkiye'nin 1961 yılında Batı Almanya ile iki taraflı bir 'misafir işçi' anlaşması imzalaması, Avrupa'daki diğer iş gücü ithal eden sanayi ülkelerinin hükümetleriyle imzalanan bir dizi iş gücü anlaşmasının başlamasına neden olmuştur. Bugün dünyanın en büyük Türkiye kökenli diasporasına ev sahipliği yapan ülke Almanya'dır. Almanya'nın Türkiye ile kurduğu güçlü sosyoekonomik ve diplomatik ilişkiler benzersiz bir konuma sahip olmasını sağlamıştır. Benzer bir anlaşma 1964 yılında Avusturya, Belçika ve Hollanda'yla, 1965 yılında Fransa'yla ve 1967 yılında ise İsveç ile imzalanmıştır. Ayrıca 1971'de İsviçre, 1973'te Danimarka ve 1981'de Norveç ile kısa dönemli işçi anlaşmaları yapılmıştır. Kuzey Afrika, Sahraaltı Afrika ve Güney Asya'dan gelen diğer Müslüman göçmen topluluklarının aksine, Türkiye kökenli bireylerin herhangi bir Avrupa devleti ile sömürge bağları bulunmamaktadır. Bu durumun Türkiye'den Avrupa'ya yapılan göç üzerine önemli etkileri olmuştur. Örneğin, kolonyal bağlantılar nedeniyle Kuzey Afrikalılar Fransa'da, Güney Asyalılar ise Birleşik Krallık'ta yoğunlaşırken, Türkiye kökenli diaspora üyeleri Avrupa'nın dört bir yanına yayılmıştır (Arkılıç 2022a).

Türkiye'nin gurbetçileriyle geliştirdiği ilk ilişkileri Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Konsolosluk İşleri Müdürlüğü yönetmiştir (Akgündüz 2008). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü 1967 yılında göçmenlere yeni vatanlarında destek sağlamak amacıyla kurulmuştur (Burgess 2020). Devlet Planlama Teşkilatı ve Türkiye İş Kurumu bu dönemdeki işçi göçü akışını denetleyen diğer önemli kurumlardır (Aksel 2014).

Türkiye İş Kurumu'na göre, 1961-1974 yılları arasında ikili iş gücü programlarıyla Avrupa'ya göç eden Türk işçi sayısı yaklaşık 800.000'dir. Bu işçilerin çoğunluğu Almanya, Fransa, Avusturya ve Hollanda gibi ülkelere yerleşmiştir (Abadan-Unat

1976). Jennifer A. Miller'ın 4. Bölüm'de misafir işçi anlaşmaları üzerine yaptığı analiz, bu programların 1970'lerin başında Batı Avrupa'da ortaya çıkan ekonomik gerilemeler nedeniyle sona erdiğini, göçün aile kurma ve ailelerin bir araya gelmesi yoluyla devam ettiğini göstermiştir. Türkiye, Batı Avrupa'ya ek olarak, 1967 yılında Avustralya'yla ikili bir göç anlaşması imzalamıştır (Şenay 2013); bu anlaşma, 1960'larda ciddi bir baskı altında olan Ankara'nın göç akışının hacmini koruyarak ulusal ekonomiyi kurtarmasına yaramıştır (ayrıntılı bir analiz için kitabın son makalesine, Banu Şenay ve Ayça Arkılıç'ın Türklerin Avustralya ve Yeni Zelanda'ya yaptıkları göçü inceledikleri 37. Bölüme bakınız).

Siyasi nedenler, 1970'lerden itibaren Türkiye vatandaşlarının dışarıya göçünün artmasında bir kez daha kilit bir rol oynamıştır. Sağ ve sol gruplar arasında tırmanan siyasi gerilim 12 Mart 1971 Muhtırası ile doruğa ulaşmıştır. Darbenin ardından iktidara gelen yeni hükümet önceki yönetimlerin, kısa bir istisna olarak nitelendirilebilecek Adnan Menderes hükümeti (1950-1960) hariç, Kemalizm yanlısı geleneğini sürdürmüştür. 1971 sonrası darbe hükümeti İslamcı aktörler üzerinde baskı kurmuştur. Bunlar arasında Milli Görüş ideolojisinden esinlenen kısa ömürlü Milli Nizam Partisi'nin (MNP) lideri Necmettin Erbakan, Gülen Hareketi'nin (bugün Türk hükümeti tarafından Fethullahçı Terör Örgütü, kısaca FETÖ olarak adlandırılmaktadır) lideri Fethullah Gülen ve laiklik karşıtı gündemleri nedeniyle İslami Kültür Merkezleri Birliği'nin (Süleymanlılar) liderleri de vardı (Çakır 2001). Bu on yıllık dönemde çalkantılara neden olan başka gelişmeler de yaşanmıştır. Herhangi bir siyasi partinin Türkiye dışında bir şube açmasının yasaklanması, Kürdistan İşçi Partisi'nin (*Partiya Karkerên Kurdistanê*, PKK) kurulması ve Kahramanmaraş'ta yüzlerce Alevi vatandaşın aşırı milliyetçiler tarafından katledilerek öldürülmesi bunlara örnektir.

1970'li yıllar, Türkiye'nin göçmen nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere çeşitli devlet kurumlarının kurulmasına sahne olmuştur. 1971 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı ilk kez bir imam grubunu Avrupa'ya göndermiştir (Gözyayın 2009; ayrıca bkz. Zana Çıtak tarafından yazılan 14. Bölüm). 1978 yılında Türk büyükelçiliklerine ait birimler olarak ortaya çıkan Din Hizmetleri Müşavirliği ve Din Hizmetleri Ataşelikleri kurulmuştur (Çıtak 2010). Maliye ve Milli Eğitim Bakanlıkları, göçmen nüfusla etki-leşim içerisinde olan diğer aktif kurumlardır. Maliye Bakanlığı işçi dövizlerinin ve yatırımların girişini yönetirken, Milli Eğitim Bakanlığı yurtdışına Türkçe öğretmenleri göndermeye başlamıştır (Aksel 2019).

1960'lar ve 1970'lerdeki politikalara ekonomik, dini ve dilsel motivasyonlar damgasını vurur. Buna karşılık 1980'li yıllardaki diaspora nüfus politikaları ağırlıklı olarak güvenlik kaygıları tarafından şekillendirilmiştir. Türkiyeli göçmenlerin yapısı, gerek 1980 darbesi gerekse ülkenin Kürt nüfuslu bölgelerindeki devlet şiddetiyle geri döndürülemez bir şekilde değişmiştir; zira Türkiye menşeli göçmenler giderek daha fazla

siyasi mültecilerden oluşmaktadır. Milli Görüş bağlantılı ikinci parti olan Milli Selâmet Partisi'nin (MSP) 1980 yılında kapatılması, Fethullah Gülen hakkında tutuklama kararı çıkarılması ve Alevileri hedef alan kundaklama eylemlerinin ardından, Türkiye'den Avrupa ülkelerine yapılan iltica başvurularının sayısında artış yaşanır (Sökefeld 2008). Ayrıca, 1984 yılında Türk ordusu ile PKK arasında silahlı bir çatışma patlak vermiştir.

1970'lerde Türkiye'nin dışarıda yaşayan topluluklarından 'yurtdışındaki işçiler' olarak söz edilmiştir; fakat resmi belgelerde 'gurbetçiler', 'yurtdışı Türkler' veya 'göçmenler' olarak bahsedilmesi ilk kez 1980'lerde gerçekleşmiştir (Artan 2009). 1980 yılında, devlet kanalı olan Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) Avrupa'da günlük yayınlar yapmaya başlamıştır (Østergaard-Nielsen 2003). Türk vatandaşlık kanununda yapılan 1981 tarihli değişikliğin -İçişleri Bakanlığı tarafından verilen izin belgesi şartıyla- ilk kez çifte vatandaşlığa imkan tanınması ve 1982 Anayasası'nın Türk göçmenlerle ilişkilerin sürdürülmesini vurgulaması ise bu yıllarda ortaya çıkan diğer dönüm noktalarını oluşturmaktadır. Ayrıca 1984 yılında Diyanet Ankara'da Dış İlişkiler Başkanlığı'nı kurmuş ve ilk yurtdışı Diyanet şubesi (Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, Dİ-TİB) Almanya'da faaliyete geçirilmiştir. 1986 yılında Dışişleri Bakanlığı, Kültür Bakanlığı işbirliğiyle, Türk kültürünü, dilini ve sanatını yurt dışında tanıtmak amacıyla Türk Kültür Merkezleri'ni kurmuştur. Türkiye 1987 yılında, 1961 tarihli Seçim ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun'da (298 sayılı Kanun) yapılan değişiklikle (3377 sayılı Kanun) gurbetçilerin oy kullanmasının yolunu açmıştır. Ancak, teknik ve idari zorluklar nedeniyle katılım sınırlı olmuştur (Arkılıç 2022a).

Siyasi çalkantılar 1990'larda da devam etmiştir. Türk ordusuyla PKK arasındaki çatışmalar giderek yoğunlaşmıştır. 2 Temmuz 1993'te Sivas'taki Madımak Otel'i'ne, 12 Mart 1995'te ise İstanbul'un Gazi Mahallesi'ne düzenlenen menfur saldırılar çok sayıda Alevinin ölmesine neden olmuştur. Ve son olarak Necmettin Erbakan'ın kurduğu Refah Partisi (RP) ordu tarafından (daha önce Milli Görüş'e bağlı partilere uygulanan yasağa benzer şekilde) kapatılmıştır. Bu kitabın Östen Wahlbeck, Besim Can Zırh ve Benjamin Bruce tarafından kaleme alınan 10-12. Bölümleri bu gelişmeleri ayrıntılı olarak ele almaktadır. İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne (2005) göre Türk ordusu, 1980 ile 1990 yılları arasında Türkiye'nin güneydoğusunda yaklaşık 3.000 köyü zorla boşaltmış ve bu durum yüz binlerce Kürt'ün geçim kaynaklarından mahrum kalmasına yol açmıştır.¹ 1983 ve 2000 yılları arasında yaklaşık 490.000 Türk vatandaşı çeşitli Avrupa ülkelerine sığınma başvurusunda bulunmuştur (Kirişçi 2007: 92).

1990'larda göçmen topluluğuna ulaşma konusunda çok önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Yaşadıkları ülkelerin vatandaşlığına geçen Türklere uygulanan Pembe Kart programının (2009'da Mavi Kart ile değiştirilmiştir) düzenlenmesi için Vatandaşlık Kanunu'nda değişiklik yapılmıştır. Ve yine aynı sene içerisinde, Türk Parti Yasası'nın siyasi partilerin yurtdışında (her ne kadar 2000'li yıllara kadar hiçbir siyasi

parti yurtdışında temsilcilik açmamış olsa da) şube açmasına izin vermek üzere revize edilmesi şeklinde bir değişiklik daha hayata geçirilmiştir (Mügge 2012). Bu iki reform 1995 yılında gerçekleştirilmiştir. 1998 yılında Başbakanlık, gurbetçi nüfusla diyalog sağlamak ve günlük zorlukların aşılmasına yardımcı olmak amacıyla Yurtdışındaki Vatandaşlarla Danışma Kurulu ile Yurtdışında Yaşayan Türk Vatandaşları Yüksek Komitesi'ni kurmuştur. Ancak bu girişimler net hedeflerden yoksun ve çoğunlukla kısa ömürlü olmuştur (Arkılıç 2021a, 2022a). Türkiye, 1999 Helsinki Zirvesi'nde Avrupa Birliği'ne tam üyeliğe aday olarak tanındıktan sonra (Turhan ve Reiners 2021), resmi belgelerde Türk diasporası üyelerine 'Avrupa Türkleri' (*Euro-Turks*) olarak hitap edilmeye ve diasporanın siyasi lobi kapasitesine vurgu yapılmaya başlanmıştır (Kaya ve Kentel 2005).

Türkiye, 2003 yılından itibaren, diasporayı daha iyi anlamaya ve onlarla yakınlaşmayı artırmaya dayanan yeni bir [diaspora ile] etkileşim stratejisi uygulamaya başlamıştır. Şu anda iktidarda olan islamcı Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) 2002 yılında iktidara gelmesiyle birlikte Ankara, yurtdışındaki Türk vatandaşlarını kendi devlet söylemi içinde yeniden konumlandırmış ve 'diaspora' olarak adlandırılmalarını savunmuştur. Diaspora terimi, artık hem Türkiye'nin yükselen hırsları ve 'yumuşak güç' yetenekleriyle (Öktem 2014:6) hem de yeni diaspora inşa politikasıyla (Aydın 2014:7) nedensel bir biçimde ilişkilendirilir hâle gelmiştir. TBMM tarafından 2003 yılında kurulan bir komisyon, 2010 yılında Türkiye'nin birincil diaspora kurumu olan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın (YTB) kurulmasının yolunu açmıştır. Mevcut meclis tutanaklarında göçmen nüfusa atıf yapılırken 'yurtdışında yaşayan vatandaşlar'ın yanı sıra 'diaspora' teriminin de açıkça kullanıldığı görülmektedir. Çünkü "devlet, başka bir ülkede ikamet etmelerine hatta oranın vatandaşı olmalarına rağmen göçmenlerin vatandaşlık statülerinin devam ettiğini vurgulamaya başlamıştır" (Aksel 2019:111). Aynı zamanda, diğer iki dış grup - akraba topluluklar ve Türk hükümetinden burs alan uluslararası öğrenciler - bu yeni diaspora gündemine dahil edilmiştir (Arkılıç 2022b; Şenay 2022a, 2022b; Banu Şenay ve Ayça Arkılıç tarafından kaleme alınan Türkiye'nin diaspora gençliğine yönelik diplomasisi hakkındaki 15. Bölümüne bakınız). 2000'li yıllardaki bir diğer önemli gelişme, Türkiye diasporasının yurtdışında oy kullanabilmesi olmuştur. 2014 Türkiye Cumhurbaşkanlığı seçimleri yurtdışında oy kullanılmasının tam olarak hayata geçirildiği ilk seçimlerdir (Yener-Roderburg 2020, ayrıca bkz. 17. Bölüm, İnci Öykü Yener-Roderburg).

Türkiye'nin mevcut diaspora politikası ağırlıklı olarak siyasi motivasyonlarla şekillenmektedir; çünkü yurtdışında çalışan işçilerin dövizleri artık Türkiye'nin ekonomik kalkınmasına önemli bir katkı sunmamaktadır. Bugün Türkiye diasporası, yaşadıkları ülkelerde sahip oldukları sosyo-ekonomik ve siyasi potansiyel sayesinde, diaspora diplomasisinin en iyi örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir (Arkılıç 2022a). Damla B. Aksel'in 13. Bölümde, Zeynep Kaşlı'nın 16. Bölümde ve Gizem Kolbaşı-Muyan'ın 19. Bölümde detaylandığı üzere, Türk hükümeti diaspora ile farklı alanlarda

ilişkilenmek için Yunus Emre Enstitüleri gibi başka kurumlar oluşturmuş ve COVID-19 salgını sırasında da onlara ulaşma çabalarını artırmıştır.

2000'li yıllardaki devlet destekli otoriterleşme ve AKP rejiminin toplumu İslamileştirmesi göçü tetikleyen bir başka önemli unsur haline gelmiştir. Zeynep Yanaşmayan'ın 5. Bölüm'de tartıştığı gibi, bu yeni dalga içerisindeki göçmenler çoğunlukla iyi eğitilmiş kişilerden oluşmakta ve AKP'nin artan otoriterliğini eleştirmektedir. Ayrıca, yurtdışına göç ederken çoğunlukla eğitim, meslek ya da aile ilişkilerini kullanmaktadırlar. Özlem Belçim Galip ve Can T. Yalçınkaya'nın 19. ve 20. Bölümlerdeki makaleleri, 2013'teki Gezi Parkı protestoları ile 2016'daki darbe girişiminin bu dönemin iki kritik dönüm noktası olduğunu ayrıntılı biçimde ortaya koymaktadır; onlara göre bu iki gelişme, halk arasında 'yeni dalga' olarak adlandırılan, yeni bir göç hareketini tetiklemiştir. Türkiye'de muhaliflere yönelik baskılar ve siyasi tasfiyeler uzun bir tarihsel süreklilik gösterir. Bu tutumu devralan AKP hükümeti, binlerce kişinin Batı ülkelerine göç etmesine zemin hazırlamıştır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ne (OECD) göre 2021 yılı itibarıyla bu grubun yaklaşık yüzde 43'ü Almanya'ya, yüzde 9'u Hollanda'ya ve yüzde 8'i ABD'ye göç etmiştir.² Aslında, Türkiye'den yapılan sığınma başvuruları 2013 yılından bu yana sürekli artış göstermektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği verilerine göre, 2010 yılında 7.493 olan Türk sığınmacı sayısı 2013 yılında 10.552'ye yükselmiş, 2016 yılında 23.236'ya, 2021 yılında ise 46.327'ye ulaşmıştır.³ Özellikle Floris Vermeulen'in 18. Bölümü, Maren Möhring'in 31. Bölümü ve VI. Kısım'daki ülkelere özgü örneklerin tartışıldığı bölümlerin ortaya koyduğu üzere, aşırı sağın ve İslamofobinin dünya genelinde yükselişi, 'Batılı liberal demokrasilerdeki' gündelik yaşamın, Türkiye'den gelen eski ve yeni göçmenler için her zaman kolay olmadığı sonucunu doğurmuştur. Hatta araştırmalar, Türkiye'den gelen göçmenlerin, yerleştikleri ülkelerde yaşadıkları ayrımcılık ve damgalanma hislerinin büyüklüğü ile orantılı olarak Türkiye'nin diasporaya korumacı (*paternalist*) bir şekilde ulaşma çabalarından etkilenme olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Arkılıç 2021b).

Türkiye'nin büyük ölçekli göç dönemleri burada kabataslak sunulmuştur ve göçmenlerin göç etme kararlarını şekillendiren mikro düzeydeki motivasyonların karmaşıklığını yansıtmamaktadır. Ancak bu kısa genel değerlendirme, okuyucuya bu el kitabının farklı bölümlerinde sunulan analizler için temel oluşturmaktadır. Yazarlarımızın da vurguladığı gibi, Türkiye'den göç edenler ve onların soyundan gelenler dünyanın dört bir yanında dinamik topluluklar oluşturmuş, hem yerleştikleri ülkelerin hem de Türkiye'nin sosyo-ekonomik, siyasi ve kültürel dokusuna katkıda bulunmuşlardır. Bu kitaptaki pek çok akademisyen, Türk devletinin benimsediği söylemi tekrar ederek, "kendileri (veya ataları) anavatanlarından göç eden veya dağılan, ancak yine de ona bağlı kalan ve bir grup kimliğini koruyan" bu heterojen ulusötesi toplulukları ifade etmek için 'diaspora' terimini kullanmaktadır (Grossman 2019: 1267). Bu daha 'esnek' kullanım tercihi, diasporaları dini topluluklar, siyasi motivasyonlu göçmenler, etnik

kökene dayalı gruplar ve yüksek vasıflı bireyler olarak, ve hatta 'queer', 'sanatsal' veya 'dijital' topluluklar olarak yorumlamalarına olanak tanırken (örneğin IV. ve V. Kısım'da görüldüğü gibi), Türkiye kökenli diasporaların anavatanlarına karşı hissettikleri, olumlu ya da olumsuz, güçlü bağı vurgulamaktadır. Bu el kitabının başlığından da anlaşılacağı üzere, topluluk içindeki heterojenliği vurgulamak için Türkiye kökenli yurtdışı topluluklardan 'Türkiye'nin diasporaları' olarak bahsetmeyi tercih ediyoruz. Bununla birlikte, sadelik adına, yer yer 'Türk göçmenler', 'Türk diasporası' ve 'Türk gurbetçiler' gibi terimler de kullanılmaktadır. Bu terimler hiçbir şekilde tek bir etnik kökeni ifade etmek veya karşılamak amacıyla kullanılmamıştır. Coğrafi bağlar, vatandaşlık statüsü, ortak bir dil ve bir anavatanla (ister bir ülke, ister bir şehir veya başka bir mekânsal varlık olsun) özdeşleşme duyguları, kitaptaki yazarların 'Türk' terimini mevcut etnik, dini, politik-ideolojik ve sınıfsal çizgileri aşan bir terim olarak kullanmalarından ayrı düşünülemez.

Bölümlerimize katkıda bulunan yazarlardan bazıları diaspora kavramıyla daha teorik olarak ilgilenmekte ve bu kavramın alternatif uygulamalarının yararlarını ortaya koymaktadır. Örneğin, 7. Bölüm'de İpek Demir, 'diaspora' teriminin mevcut akademik kullanımının ulus-devlet merkezli bir ontolojiye nasıl öncelik verdiğini, bunun da hem imparatorluklar ve sömürgecilik gibi güçlerin miraslarını tanımakta başarısız olduğunu hem de etnik ve ırksal stratejilerle ittifakların bir diasporanın farklı üyeleri tarafından nasıl çeşitli şekillerde müzakere edilebileceğini gizlediğini tartışmaktadır. İlay Romain Örs'ün İstanbullu Rum (*Konstantinopolisler*) toplulukları ya da Türk milliyetçiliği nedeniyle şehri terk etmek zorunda kalan Rumca konuşan Ortodoks Hristiyan İstanbullular hakkındaki analizi de ulus-devlet merkezli bir 'diaspora' anlayışının sınırlarını ortaya koymaktadır. Bu ve kitaptaki diğer analizler, diasporaların basitçe göç dalgalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmadığını, ancak hükümet yetkililerinin gözünde sürekli olarak inşa edilmeleri, sürdürülmeleri, şekillendirilmeleri, güçlendirilmeleri ve müzakere edilmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır. Aşağıdaki bölüm, kitaptaki her bir bölümü ve bu bölümlere özgü önermeleri daha derinlemesine incelemektedir.

I. Kısım: Türkiye'nin Diasporalarını Bağlamsallaştırmak: Geçmiş ve Bugün

El kitabının ilk kısmı, Türkiye'den gerçekleşen büyük ölçekli göç akımlarına genel bir bakış sunarak Türkiye'nin çalkantılı siyasi tarihi boyunca yaşanan süreklilikleri ve değişimleri ortaya koymaktadır. Christopher Houston ve Joost Jongerden, kendi makalelerinin giriş bölümünde Türkiye Cumhuriyeti'nin erken dönemlerini 'bir toplumsal hareket-devleti' olarak eleştirel bir şekilde ele almakta ve Kemalist parti hükümetinin Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlattığı temel yer değiştirme ve sürgün süreçlerini tanımlamaktadır. Yaptıkları analiz, bu süreçlerin çağdaş Türkiye diasporalarının faaliyet ve söylemlerinde yaşamaya devam ettiğini göstermektedir. Ayhan Kaya ise yazısında, Avrupa'daki Türkiye kökenli göçmenlerin bir yandan 'ev sahibi' toplumların bir yandan

da Türkiye'nin devlet yetkilileri tarafından tarihsel olarak nasıl tanımlandığının ve 'etiketlendiğinin' izini sürmektedir. Kaya, Avrupa'daki devlet yetkililerinin ulus tahayyüllerinde ve resmi söylemlerinde, Türkiye kökenli göçmenleri başlangıçta 'misafir işçiler', daha yakın zamanlarda ise 'Müslümanlar' olarak tanımlayan bir değişimin nasıl meydana geldiğini göstermektedir. Jennifer Miller'ın mikro-tarihsel yaklaşımı Kaya'nın analizini tamamlamaktadır. Miller, resmi kayıtlarından ve sözlü tarih görüşmelerinden yararlanarak, Türkiye'den ayrılmadan önceki dönemden 1970'lerin başındaki misafir işçi aktivizmine kadar Türk-Batı Alman 'Misafir İşçi Programı'nın canlı bir anlatımını sunuyor. Bu anlatı, erkek olsun kadın olsun, misafir işçilerin [*Gastarbeiter*'ların] bireysel motivasyonlarının ve eylemliliklerinin hakkını vermekte ve bu göçmenlerin, içinde bulundukları durumlar üzerinde, akademisyenlerin nadiren kabul ettiği şekillerde, nasıl kontrol sahibi olduklarını göstermektedir.

Zeynep Yanaşmayan'ın bölümü, 2000 sonrası dönemde Türkiye'den Avrupa'ya göçün seyrini ele alarak, ilk birkaç bölümde başlatılan tarihsel tartışmayı tamamlamaktadır. Türkiye'nin yeni göçmenleri tarafından kullanılan eğitim programları ve yüksek vasıflı iş gücü programları gibi temel göç kanallarını inceleyen yazar, yeni dalganın zorunlu ve gönüllü göç arasında olduğu varsayılan 'kesin' ayrımı bulanıklaştırdığı sonucuna varmaktadır. Zeynep Kadirbeyoğlu'nun bölümü, odağı vatandaşlık rejimleri konusuna ve daha spesifik olarak Almanya ve Hollanda'daki vatandaşlık yasalarına kaydırmaktadır. Her iki ülkenin vatandaşlık yasaları 1990'ların sonu ve 2000'ler boyunca önemli dönüşümler geçirmiştir. Bu değişiklikler, çifte vatandaşlık ve Türk göçmenlerin bu ulusal bağlamlardaki üyelikleri üzerinde önemli etkiler yaratmıştır.

I. Kısım'ın son bölümünde İpek Demir farklı bir entelektüel egzersiz olarak, okuyucuları tespit ettiği bir paradoks üzerinde düşünmeye davet etmektedir. Demir'e göre diaspora bir yandan "metodolojik milliyetçiliğe karşı bir panzehir" olarak görülse de, bu terim akademisyenler tarafından genellikle "ulusun ya da ulus-devletin ontolojisine bağlı bir şekilde" tartışılmaktadır. Demir, ulus-devlete bağlı bu ontolojinin, imparatorlukların ve sömürgeciliğin miraslarının, günümüzde Türkiye kaynaklı diasporaları, yani Kürt diasporasını ve 2010 sonrası Türkiye'den Küresel Kuzey'e göç hareketlerini nasıl yeniden yapılandırmaya devam ettiğini görmemizi engellediği sonucuna varmaktadır.

II. Kısım: Yerelleşme, Ulusötesi Aidiyetler ve Kimlik

Kitabın II. Kısım, odağını belli başlı diasporik oluşumlara ve gruplara yönelterek belirli etnisite ve din temelli kimlikleri mercek altına almaktadır. Bu kısmın ilk iki bölümü, Türkiye'den dışarıya gerçekleşen büyük ölçekli iki zorunlu göç hareketine dair zengin tarihsel bakış açıları sunmaktadır: İstanbullu Rumlar (İlay Romain Örs) ve Türkiye'nin Yahudi vatandaşları (Karel Valansi). Bu yazarlar, Cumhuriyet elitlerinin gayrimüslimleri nüfusun etnik ve dilsel olarak homojenleştirilmesinin önünde nasıl bir engel olarak gördüklerini canlı bir şekilde ortaya koymaktadır. Birçok İstanbullu Rum kendilerini

hala İstanbul'la özdeşleştirirken, Türk Yahudi toplumu üyeleri kendilerini Türkiye diasporalarının bir parçası olarak görmektedir.

Diğer yandan, Östen Wahlbeck'in bölümü ise Avrupa'daki Kürt diasporasının tarihini ve gelişimini incelemektedir. Analizini ağırlıklı olarak Almanya ve İskandinav ülkeleri üzerine kuran Wahlbeck, sadece Türkiye'den değil, Orta Doğu'daki diğer ülkelerden peş peşe gelen Kürt siyasi mülteci dalgalarının diaspora oluşum süreçlerini ve Kürt diasporasının siyasal aktivizmini nasıl önemli ölçüde şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Okuyucuların dikkatini Kürt diasporası, köken ülkeler ve ev sahibi ülkeler arasındaki karmaşık üçlü siyasi ilişkilere çeken Wahlbeck, Kürt diaspora kimliğinin anlamının zaman içinde nasıl evrildiğinin izini sürerek diasporadaki Kürtlerin, özellikle de genç kuşakların, yerleştikleri ülkelere entegrasyonlarını engellemeyen güçlü bir Kürt kimliğine sahip oldukları sonucuna varmaktadır.

Besim Can Zırh'ın bölümü, Avrupa'daki Alevi diasporasının kurumsallaşmasını ve siyasal aktivizmini Türkiye'deki Alevilerle ilgili sosyo-politik gelişmelerle ilişkilendirerek güçlü ulusötesi bağlantıları ortaya koymaktadır. Yazısına, Alevilerin Avrupa'da kamusal görünürlük kazanmasına yardımcı olan dönüm noktası niteliğindeki olayları özetleyerek başlayan Zırh, ardından bu görünürlüğün Türkiye'deki Alevi hareketi üzerindeki etkilerini tasvir etmektedir. "Avrupa'daki ulusötesi Alevi siyaseti olmasaydı, Türkiye'deki Alevilerin son otuz yılda edindikleri görünürlüğü kazanmaları imkansız olmasa da çok zor olurdu" iddiasında bulunmaktadır.

Bir sonraki bölümde, Benjamin Bruce, Almanya ve Fransa'daki saha çalışmasına dayanarak, Türk diasporasında dinin oynadığı rolü ele alarak Diyanet'in etki alanının ötesinde Avrupa'daki Türk İslam alanına dair zengin bir araştırmaya girişmektedir. Bu alandaki diğer etkili İslamcı aktörlere, yani Milli Görüş, Gülen Hareketi, Süleymanlılar ve aşırı milliyetçi Ülkü Ocakları bağlantılı gruplara odaklanmakta ve şu sonuca varmaktadır:

Sünni Müslüman çoğunluğun görünürdeki birliğini ya da Diyanet'in dini alandaki sözde tekeli vurgulayan bakış açıları, son yıllarda Türkiye siyasetinde yaşanan önemli gelişmeleri anlamada temel önem arz eden pek çok farklı bakış açısını ve çıkarı gözden kaçırmaktadır.

Bruce, Türkiye bağlamı İslamcı ulusötesi alandaki fay hatlarının ve ülke içinde değişen güç yapıları ve siyasi ittifakların Türkiye'nin diaspora toplumu üzerinde doğrudan sonuçları olduğunun altını çizmektedir.

III. Kısım: Diasporaları Yönetmek

Bu el kitabının üçüncü kısmı, Türkiye'nin devlet yetkililerine ve onların Türkiye'nin diasporalarını inşa etme ve harekete geçirme yönündeki eşit derecedeki önemli çabalarına ışık tutmaktadır. Damla B. Aksel, 1960'lardan itibaren Türkiye'nin göç ve

diaspora politikalarına tarihsel bir bakış sunmakta ve hem Türkiye kökenli göçmenlere hem de onların soyundan gelenlere yönelik devlet politikalarının evrimini tanımlamaktadır. Zana Çıtak, Türkiye'nin en yüksek dini otoritesi olan Diyanet'in ulusötesi faaliyetlerini ve küresel yayılımını incelemektedir. Yazar, Diyanet'in 2010'dan bu yana ulusötesi bir aktörden, dünya çapında Türk ve Türk olmayan Sünni Müslümanlar adına hizmet ettiğini iddia eden küresel bir aktöre dönüştüğünü savunmaktadır. Banu Şenay ve Ayça Arkılıç'ın bölümü, Türkiye'nin mevcut diaspora politikasının önemli bir boyutunu, yani iktidardaki AKP rejiminin 'diaspora gençliğine' yönelik benzeri görülmemiş ilgisini incelemektedir. Yukarıda kısaca tartışıldığı üzere, 'diaspora gençlik diplomasisi'ni yazılarının kavramsal merkezi olarak sunan yazarlar, Türkiye'nin 'diaspora gençliği' olarak algıladığı kategorinin yalnızca Türkiye'nin göçmen nüfusunun soyundan gelenler değil, aynı zamanda akraba topluluklar olarak adlandırılan toplulukların genç kesimleri ve Türk hükümetinin burs verdiği uluslararası öğrencileri de kapsadığını tartışmaktadır. Şenay ve Arkılıç'a göre Türkiye'nin diaspora kurumları, bu dış grupların her birine diplomasi araçları olarak yaklaşmakta ve harekete geçirmektedir. Zeynep Kaşlı diaspora politikası yapımında odağı, ulusal düzeyden şehir düzeyinde bir analize kaydırarak bir yenilik getirmektedir: Türkiye'nin Trakya şehri Edirne'nin, son zamanlarda Türkiye'nin Balkanlar bölgesine erişimi için nasıl bölgesel bir merkez haline geldiğini incelemektedir. Bunu yaparken, dikkatimizi diaspora literatüründe az çalışılmış bir konu olan Türkiye'nin toprak sınırları içindeki diaspora ile etkileşimine yöneltmektedir.

Bu kısımda yer alan sonraki iki bölüm, siyasi parti merkezli analizler sunmaktadır. İnci Öykü Yener-Roderburg, Türkiye'nin yurtdışında yaşayan vatandaşların oy kullanabilmesi için yürürlüğe koyduğu 2012 tarihli uygulamayı belgelendirmektedir. Bu yazı, önde gelen Türk siyasi partilerinin 2014-2023 yılları arasında Almanya ve Fransa'daki yurtdışı faaliyetlerini incelemektedir. Bu çerçevede, Türkiye'nin yurtdışındaki vatandaşlarının nasıl siyasi partilerin hedefi haline geldiğine dair çok ihtiyaç duyulan bir analiz sunuyor. İnci Öykü Yener-Roderburg'a göre, Türkiye'de ikamet etmeyen vatandaşların yurtdışında oy kullanmaya yönelik artan ilgisi, Türkiye'deki partilerin kampanya ve seçmen seferberliği faaliyetleri incelenmeden tam olarak anlaşılamaz. Floris Vermeulen'in bölümü ise, dikkatleri Avrupa'daki Türk kökenli göçmenlerin faaliyet yürüttüğü siyasi partilerin mantar gibi çoğalmasına çekmekte ve Hollanda'daki DENK Partisi üzerine detaylı bir tartışma sunmaktadır. DENK'in başarısının Türkiye diasporasının ulusötesi bağlarına ve güçlü etnik kimliğine, Hollanda seçim sisteminin açık yapısına ve 11 Eylül sonrasında Hollanda'daki Müslümanların maruz kaldığı yüksek düzeydeki ayrımcılık ve dışlanmaya atfedilebileceğini vurgulamaktadır. Bu kısmın sonuç bölümünde Gizem Kolbaşı-Muyan, COVID-19 döneminde devlet eliyle yürütülen ulusötesi faaliyetleri incelemektedir. Gizem Kolbaşı-Muyan'ın verdiği zengin örnekler, dijital medyanın, Türkiye'nin seçkin diaspora topluluklarıyla etkileşim

kurmak ve onları kontrol altına almak için nasıl giderek daha önemli bir araç haline geldiğini göstermektedir.

IV. Kısım: Mikro Mekanlar ve Gündelik Pratikler

IV. Kısım, Türkiye diasporasının yaşam deneyimlerini, belirli mekânlar ve gündelik pratikler üzerinden ele almaktadır. Devran Koray Öcal'ın özgün etnografik gözlemleri, Almanya'daki Diyanet'e bağlı camilerin yalnızca dini ibadet alanları değil, aynı zamanda hayati öneme sahip sosyal mekânlar olarak da işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Öcal'ın katılımcı gözlemleri ve Diyanet'e bağlı yerel cami derneklerinde çoğunluğu birinci ve ikinci kuşak bireyler olmak üzere Türk-Sünni cemaat üyeleriyle yaptığı görüşmeler, diasporik alandaki sosyal ve dini yaşam ile imamlık deneyimlerine dair eşsiz kavrayışlar sunuyor. Erkan Gürsel'in bölümü de benzer şekilde Almanya'yı ele almakta ve Berlin'deki Türkçe konuşan queer göçmen toplulukların kültürel ve siyasi faaliyetlerine odaklanmaktadır. Bu bölüm, Kreuzberg ve Neukölln gibi Berlin'in çeşitli mahallelerinde yaşayan Türkçe konuşan queer toplulukların, hem Avrupa merkezli temsil biçimleriyle hem de Türkçe konuşan diaspora içindeki hetero-patriyarkal kimlik üretimi ve temsilleriyle nasıl etkileşime girdiklerini ve bunlara nasıl direndiklerini incelemektedir. Gürsel, Berlin'deki birinci ve ikinci kuşak Türkçe konuşan queer göçmenlerle yaptığı katılımcı gözlem ve mülakatlardan yola çıkarak, queer diaspora üyelerinin çok yönlü kimlikleri arasında nasıl gezindiklerinin yollarını ortaya çıkarır.

Annika Marlen Hinze'nin bölümü de mahalle ve şehir temelli bir analiz sunar. Berlin ve New York'taki Türk diasporasının 'görünürlüğüne' ilişkin karşılaştırmalı bir analiz sunan Hinze, her iki şehirdeki diasporik toplulukların göç ve kapsayıcılıkla ilgili farklı ulusal söylemler ortasında kendilerine nasıl farklı bir alan yarattıklarının altını çizer. Oktay Aktan'ın bölümüyle Berlin'de kalmaya devam ediyoruz; bu bölüm, Berlin'deki Türk futbol kulüplerine dair bir kesit sunmaktadır. Aktan'ın analizi, futbol kulüplerinin Almanya'daki Türkiye kökenli toplulukların yaşamlarında neden ve nasıl hayati önem taşıyan 'gündelik' alanlar hâline geldiğini ortaya koymaktadır. Bu etkileyici analiz aracılığıyla Aktan, 'göç' ve 'göçmen kökenli' gibi kavramların, Türkiye kökenli bireylerin Almanya'daki gerçekliklerini, karşılaştıkları zorlukları ve kimliklerini bütünüyle yansıtamadığını öne sürerek bu kavramların güncellenmesi gerektiğini savunur ve daha kullanışlı bir analitik kavram olarak 'göç sonrası' [*post-migration*] kavramını önerir.

Okuyucuları İskandinavya'ya götüren Anika Liversage ise Danimarka örneğine odaklanır ve Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenli gençlerin değişen evlilik modelleri hakkında kapsamlı bir genel bakış sunar. Bu mahrem olguyu, evlilik bağlarını düzenleyen daha geniş ulusal politikalar ve yasal düzenlemeler çerçevesinde ele alır. Liversage, geçmişten farklı olarak, günümüzde giderek daha fazla gencin Türkiye'den bir eş bulmak yerine Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenli kişilerle evlendiği sonucuna varır. Bu Kısım, Başak Bilecen'in başka bir önemli toplumsallık biçimi ve toplumsal cinsiyet boyutunu

açığa çıkaran çalışmasıyla kapanır. Bilecen, Almanya'da yaşayan Türkiyeli göçmen kadınlar arasındaki sıra usulü borç verme ağlarını/dönüşümlü borç verme ağlarını ince-ler ve bu enformel kadın kolektiflerinin nasıl önemli dayanışma ve güçlenme alanları olarak işlediğini gösterir.

V. Kısım: Kültürel Üretim, Estetik ve Yaratıcılık

V. Kısım, Türkiye'nin güçlü diasporik topluluklarının, zengin yaratıcı ve sanatsal pratikler aracılığıyla hem geldikleri hem de yerleştikleri ülkelerin toplumlarında nasıl iz bıraktıklarını ve bırakmaya devam ettiklerini gösteren heyecan verici bir yazı dizisi sunmaktadır. Bu kısım, müzik merkezli iki analizle başlar. İlk olarak Thomas Solomon, Türk hip-hop'unun Almanya'daki kökenlerini inceler. Sanatçıların rap müziğini Alman toplumundaki sistematik ötekileştirme bağlamında bir kimlik duygusu inşa etmek üzere nasıl bir araç olarak kullandıklarını gösterir. İkincisinde ise, Alex Kreger, hassas etnografik anlatısını ilk bölümün üzerine inşa ederek müziğin Avrupa'daki Alevi öz-nelliğinin ve diasporik mekânların nasıl ayrılmaz bir parçası olduğunu ortaya koyar. Bu alanların Almanya ve Belçika'daki oluşumlarına odaklanan Kreger, ulusötesi Alevi 'muhabbet' ağlarının sadece Alevi kimliğinin kamusal alanda tanınmasını talep etmekle kalmayıp aynı zamanda bir Alevi alanı olarak Avrupa tahayyüllerinin üretimini de kolaylaştırdığı sonucuna varır.

Ayça Tunç Cox'un kaleme aldığı bir sonraki bölüm, yaratıcılığın bir diğer önemli türü ve aracı olan sinemayı ele alır. Bu bölüm, üç kuşak boyunca Türk-Alman film yapımcılarının kendi toplumlarının yaratıcı repertuarlarını nasıl geliştirdiklerine dair tarihsel bir bakış sunarak, hangi unsurların bir "diaspora sineması" yarattığını inceliyor. Özlem Belçim Galip ile Can T. Yalçinkaya ise odağı edebi ve grafik üretimlere kaydırır. Özlem Belçim Galip, birkaç kuşaktır Avrupa ve Kuzey Amerika'da Türkçe ve Kürtçe konuşan yazarların oluşturduğu edebi alanı inceler. Galip, özellikle 2016'daki başarısız askeri darbenin ardından yaşanan demokratik gerilemeye bir tepki olarak Türkiye'yi terk eden edebiyat entelijansiyasını da mercek altına alır. "Yalçinkaya ise, "grafik siyaset" olarak tanımladığı, gerek 2013'teki büyük Gezi Parkı protestoları sırasında gerekse sonrasında ortaya çıkan siyasi direniş ve dayanışma inşasının oto-etnografik bir anlatımını sunar. Okurlar bu bölümde, Yalçinkaya'nın özgün ve yaratıcı çizimleri aracılığıyla Türkiye, Avrupa ve Avustralya'da yaşayan bir grup Türk vatandaşının yeterince keşfedilmemiş çizgi roman aktivizmini öğrenme fırsatı bulacaklar.

Son bölümde Maren Möhring, kimilerine göre Almanya'nın ulusal yemeği olan döner kebabın ilginç ulusötesi hikâyesini gözler önüne seren bir başka önemli -ve iştah kabartan- analiz ortaya koyar. İlk olarak döner kebabın Almanya gıda endüstrisindeki (yeniden) doğuşunu inceleyerek bu tarihin izini süren Möhring, daha sonra büyük bir rağbet gören bu gıda ürününün nasıl küresel çapta bir yaygınlık kazandığının kronolojisi-ne geçer. Bu bölüm, aynı zamanda gıda pratiklerinin politikadan bağımsız olmadığını

da göstermektedir. Nitekim, 1990'ların sonlarından itibaren, bu ikonik yiyecek Avrupa'daki aşırı sağcı grupların dikkatini çekmiş, İslamofobik ve göçmen karşıtı söylemlerinin temel hedeflerinden biri haline gelmiştir.

VI. Kısım: Ülkelere Özgü Perspektifler

El kitabının son kısmı biraz daha farklı bir yol izler. Bu bölüm okuyucuları, Türkiye'nin diaspora topluluklarının yaşadıkları ülkelerde karşılaştıkları kültürel, sosyo-ekonomik ve siyasi dinamikleri keşfetmek üzere bir takım bölgesel veya ülkeye özgü analizlerle tanıştırmaktadır. Yaşar Aydın'ın kaleme aldığı açılış bölümü, bugün 3 milyondan fazla Türkiye kökenli insanın yaşadığı Almanya'ya kuşbakışı bir görünüm sunar. Aydın'ın analitik odağı ise Türk diasporasının milliyetçiliğidir. Yazar, bu olgunun Türk diasporası içindeki sosyo-kültürel ve siyasi kutuplaşmayı, Türkiye'nin diaspora ile etkileşim politikalarını, Alman hükümetinin dışlayıcı politikalarını ve Alman medyasının İslam karşıtı ve ırkçı söylemini hesaba katan bütüncül bir bakış açısıyla tam olarak anlaşılabileceğini savunur. Bir sonraki bölümde Samim Akgönül, Türkiye diasporasının en dinamik ve etkili kollarından biri olan Fransız Türk toplumunu ele alır. Fransa, laik ve merkezci rejimi ile ilgi çekici bir örnek teşkil etmektedir. Bununla birlikte Almanya'dan sonra dünyanın en büyük ikinci Türk diasporasına ev sahipliği yapmaktadır. Akgönül, Türk ve Fransız politikaları arasındaki etkileşimi ve bunların Fransa'daki Türkiye kökenli diaspora topluluğu üzerindeki etkisini gün yüzüne çıkarmaktadır. Akgönül'e göre Kuzey Afrikalılar ile Türk İslamının artan görünürlüğü, Fransız yetkilileri Cumhuriyetin değerleriyle uyumlu bir 'Fransa İslamı' yaratmaya sevk etmektedir. Buna karşın AKP hükümeti, önceki hükümetlerin pasif tutumunun aksine, Fransa Türklerinin hayatlarına daha aktif bir şekilde dahil olmaya başlamıştır (ayrıca bkz. Akgönül 2020).

Nermin Aydemir ve Liza Mügge, Hollanda'yı inceleyen bölümlerinde Türkiye kökenli Hollanda vatandaşlarının siyasi katılım ve temsil eğilimleri hakkında tarihsel bir bakış sunarlar. Bu grup içinde farklı siyasi aktivizm biçimlerinin nasıl ve hangi koşullar altında geliştiğini araştırırlar. Aydemir ve Mügge, Hollanda'da yaşayan türklerin, hem Hollanda'daki en aktif göçmen kökenli siyasi grup oldukları hem de ata topraklarının siyasi yaşamı söz konusu olduğunda en aktif seçmen kitlesini oluşturdukları sonucuna varmaktadır. Bir sonraki bölümde Ümit Çetin ve Celia Jenkins, İngiltere'yi merkeze alan analizlerini orada yaşayan Alevi-Kürt toplumunun merceğinden sunmaktadır. Alevi-Kürt toplumu ile yaptıkları, mağdur topluluklarla bilgi ve beceri paylaşımı modeline dayanan araştırma işbirliği, bu topluluğun siyasi görünürlük için nasıl mücadele ettiğini ortaya koymaktadır. Bu bölüm, hak temelli bu mücadelenin Türkiye'deki Alevi hareketi üzerindeki ulusötesi etkilerini incelemekte ve İngiliz devlet okullarında Alevilikle ilgili derslerin başlatılmasına ilişkin önemli bilgiler sunmaktadır.

Bu kısımdaki son iki bölüm, Türkiye'nin diasporaları üzerine yapılan çalışmalarda baskın bir yere sahip olan Avrupa'nın ötesine geçmektedir. İlk olarak Sultan Tepe

ve Selin Bengi Gümrükçü, okuyucuları okyanusun diğer tarafına götürerek, ABD'deki 'aşırı-kutuplaşmış Türk diasporası' olarak adlandırdıkları durumu açıklamaktadır. Yazarlar, Türkiye'den ABD'ye gerçekleşen farklı göç dalgalarını inceleyerek, iki ülkenin siyasi yapılarının bu göç hareketlerini nasıl şekillendirdiğini ortaya koyarlar. Analizleri, Türkiye'deki sosyo-ekonomik ve siyasi çalkantıların ABD'ye göçü nasıl tetiklediğini vurgulamaktadır. Son olarak Banu Şenay ve Ayça Arkılıç, okumakta olduğunuz el kitabının coğrafi kapsamını, Türk göçmenler söz konusu olduğunda göz ardı edilen bir bölgeye doğru genişletiyor: Okyanusya. Şenay'a göre, Türkiye'den Avustralya'ya göç, savaş sonrası dönemdeki diğer göçlerden ayrılmaktadır. Bu Avustralya'nın, göçmenleri topluma dahil etme konusunda farklı bir yaklaşıma sahip olmasından kaynaklanır. Avustralya, Ankara ile Avrupa ülkeleri arasında imzalananlara benzer bir şekilde, Türkiye ile ikili bir iş gücü anlaşması imzalarsa da, göçmenlerin kalıcı olarak yerleşmelerini teşvik etmiştir. Bu politika, Avrupa'daki uygulamalardan belirgin bir şekilde ayrılmaktadır. Arkılıç'ın Yeni Zelanda'ya ilişkin bölümü, Türkiye ile Yeni Zelanda arasında ikili bir anlaşma bulunmadığı için bu ülkeye Türk göçünün oldukça sınırlı olduğunu göstermektedir. Zira 1970'lerde ve 1980'lerin başında Türkiye'den Yeni Zelanda'ya gelen göçmen sayısı oldukça azdır. 2019 Christchurch terör saldırısı ülkedeki Müslüman toplumunun mercek altına alınmasına yol açsa da, Türkiye'den Yeni Zelanda'ya göç konusunda hâlâ yeterli çalışma bulunmamaktadır. Arkılıç'ın bölümü bu boşluğu doldurmaya yönelik bir girişimdir. Şenay ve Arkılıç, bu iki komşu ülkedeki Türk toplumlarının, nispeten daha küçük olmaları ve Avustralya ile Yeni Zelanda'nın 'anavatana' olan coğrafi uzaklığı nedeniyle Avrupa'daki benzerlerine kıyasla tarihsel olarak daha olumlu bir imaja sahip olduklarını iddia etmektedir.

İleriye Dönük Değerlendirmeler: Sonuç

Türkiye'nin diasporaları üzerine yapılan çalışmalar, sürekli değişen göç biçimleri ve dalgaları, küresel siyasetteki dönüşümler, yeni ülke örnekleri ve akademisyen kuşaklarının eklenmesiyle zaman içinde önemli ölçüde artmıştır. Daha önceki çalışmaların büyük bir kısmı, Türkiye'nin denizaşırı toplumu için tarihsel ve demografik önemi nedeniyle Almanya'ya odaklanma eğilimindeyken, bugün Türkiye'nin diasporalarıyla ilgili dünyanın farklı yerlerini inceleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Tematik odak alanları da genişlemiştir. Türkiye diasporasına ilişkin ilk büyük göç dalgalarının yaşandığı on yıllarda yapılan araştırmalar daha çok döviz havaleleri, ekonomik kalkınma ve refahla ilgili konulara ilişkindir. Bugün ise, Türkiye'nin göçmen nüfusu üzerine yapılan araştırmalar, bu el kitabında sunulan bölümlerin de gösterdiği gibi, kültür, din, siyasi yaşam, toplumsal cinsiyet, eğitim, müzik, yemek, sinema, edebiyat, dil ve kimlik gibi -ancak bunlarla sınırlı olmayan- zengin bir konu yelpazesine sahiptir.

Bununla birlikte, hala gelişmeye açık geniş bir alan bulunmaktadır. Her şeyden önce, Türkiye'nin diasporaları üzerine yapılan araştırmalar bugün de Batı ülkelerindeki

Türkiye kökenli göçmen toplulukları inceleme eğilimindedir. Elinizdeki kitap da bu açıdan bir istisna yaratmaz. Ancak, gelecekteki araştırmalar Küresel Güney'deki Türkiye kökenli diaspora topluluklarını daha fazla incelemelidir. Günümüzde Türkiye'nin yurtdışındaki vatandaşlarının önemli bir kısmı Körfez ülkeleri, Rusya, Balkanlar ve Afrika'da yaşadığından, bu ülkeler üzerine yapılacak çalışmalar gerçekten de benzersiz bilgiler sunacaktır. OECD'nin (2023) de belirttiği gibi, "Dünyadaki 82 milyon Güney-Güney göçmeni toplam göçmen sayısının yaklaşık %36'sını oluştururken, Güney-Güney göçü birçok gelişmekte olan ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasında giderek daha önemli bir faktör haline gelmektedir."⁴ Araştırmalar, Küresel Güney'de, özellikle de demokratik olmayan bağlamlarda entegrasyon politikalarının ve uygulamalarının biçim ve kalıplarının, Avrupa ve Kuzey Amerika'nın çokça çalışılmış ev sahibi ülke örneklerinden önemli ölçüde farklı olduğunu göstermektedir (Givens vd. 2021).

İkinci ve bağlantılı bir nokta olarak, Türkiye'nin diasporalarına ilişkin mevcut literatür çoğunlukla tekil vaka odaklıdır. Ülkeler ve bölgeler arası karşılaştırmalar, Türkiye'nin diasporalarına ilişkin meseleler hakkında önemli ölçüde yeni bakış açıları geliştirecektir. Son yıllarda Türkiye ile diğer ülkeler arasında karşılaştırmalar yapmaya yönelik bazı girişimler olmuştur - örneğin, Filipinler ve Latin Amerika ülkeleri için Burgess (2020), Çin için Arkılıç ve To (2024), Meksika Lafleur ve Yener-Roderburg (2022), Fas için Kaya ve Drhimeur (2023) sayılabilir. Yine de, hem ulusal bağlamların kendine özgü özelliklerini hem de diaspora nüfusları, hükümet politikaları ve diaspora topluluklarının yaşantılarıyla kesişen ortak 'eğilimleri' ayırt etmek için daha fazla karşılaştırmalı analize ihtiyaç duyulmaktadır.

Üçüncü olarak, bu çalışma yalnızca Türkiye'nin devlet politikalarına ve Türk diasporasına yönelik teşebbüslerine bakmakta, diaspora aktörlerinin seslerini, kurumlarını ve imkânlarını göz ardı etmektedir (Şenay 2022b). Hükümet politikalarının aktörler tarafından nasıl algılandığını, anlamlandırıldığını ve karşılık bulduğunu ele alan tabandan yukarıya bir yaklaşıma şiddetle ihtiyaç duyulmaktadır (Arkılıç 2022c). Bu analiz aynı zamanda araştırmacıların Türkiye'nin diaspora politikalarının güçlü ve eksik yönlerini haritalandırmasına ve çeşitli diaspora topluluklarının ihtiyaçlarını, taleplerini ve gündelik hayatta karşılaştıkları zorlukları daha iyi anlamalarına olanak tanıyacaktır.

Dördüncüsü, bu bilimsel alanda etik hususlara daha fazla önem veren, konumsal, içeriden ya da dışarıdan olmakla aradalık gibi hassas metodolojik konuları ele almaya çalışan araştırmalara yer verilmektedir. Bir taraftan içeriden etnografi yaklaşımına bir taraftan da diasporadaki bireylerle araştırma ortaklıklarına dayanan anlatılar sunmak, alanın teorik, ampirik ve metodolojik olarak ilerlemesini sağlayacaktır. Ümit Çetin ve Celia Jenkins'in, Birleşik Krallık'taki Alevi-Kürt diaspora topluluğuyla yürüttükleri araştırma işbirliği, Bölüm 35'te detaylandırıldığı üzere, bu açıdan önemli ve tazeleyici bir girişimdir.

Son olarak, otoriter rejimlerin diasporalarıyla etkileşim kurma biçimlerinin ku-ramsallaştırılmasına katkıda bulunan daha fazla akademik araştırma görmek heyecan verici olacaktır. Örneğin Gerasimos Tsourapas (2018) ve Dana Moss (2021), çok çe-şitli ülke ve bölgelerden örneklerle dayanarak, baskıcı devlet politikalarının diasporik topluluklar üzerindeki etkilerini başarılı bir şekilde belgelemiştir. Bu bilimsel çalışma alanı, Türkiye'nin son yıllardaki demokratik gerilemesinin ulusötesi alanda nasıl teza-hür ettiğini ve bunun Türkiye'nin heterojen diasporik bağlamı için ne anlama geldiğini araştıran benzer çalışmalarla önemli ölçüde genişleyecektir. Türkiye ve Venezuela gibi iki otokratik ülkenin yurt dışı oy hakları açısından karşılaştırılmasıyla (Umpierrez de Reguero vd. 2021), AKP'nin göçmenlerin hareketliliği açısından diğer popülist siyasi partilerle kıyaslanması (Jakobson vd. 2023), Türkiye'nin diasporaları üzerine çalışan akademisyenler için yol gösterici nitelikte bazı güncel örnekler sunmaktadır.

Notlar

- 1 Resmi rakamlar 378.000 kişinin yerinden edildiğini göstermektedir. İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne (2005) göre gerçek sayı çok daha yüksektir.
- 2 Bkz. <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/c06dc331-en/index.html?itemId=/content/component/c06dc331-en>
- 3 <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=d8Ga0s> adresinden temin edilebilir.
- 4 Bkz. <https://www.oecd.org/development/migration-development/south-south-migration.htm#:~:text=With%20the%20world%27s%2082%20million,development%20of%20many%20developing%20countries>

Kaynakça

- Abadan-Unat, Nermin. 1976. "Turkish Migration to Europe (1960–1975): A Balance Sheet of Achievements and Failures". Nermin Abadan-Unat (Ed.) *Turkish Workers in Europe 1960–1975: A Socio-Economic Reappraisal* içinde, s. 1–44 (Leiden: Brill).
- Adamson, Fiona B. 2019. "Sending States and the Making of Intra-diasporic Politics: Turkey and Its Diaspora(s)". *International Migration Review*, 53(1): s. 210–236.
- Akgönül, Samim. 2020. *La Turquie 'nouvelle' et les Franco-Turcs* (Paris: L'Harmattan).
- Akgündüz, Ahmet. 2008. *Labour Migration from Turkey to Western Europe, 1960–1974* (Aldershot: Ashgate).
- Aksel, Damla B. 2019. *Home States and Homeland Politics: Interactions between the Turkish State and Its Emigrants in France and the United States* (London: Routledge).
- . 2014. "Kins, Distant Workers, Diasporas: Constructing Turkey's Transnational Members Abroad". *Turkish Studies*, 15(2): s. 195–216.
- Aktar, Ayhan. 2000. *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları* (İstanbul: İletişim).
- Arkılıç, Ayça. 2022a. *Diaspora Diplomacy: The Politics of Turkish Emigration to Europe* (Manchester: Manchester University Press).

- 2022b. “Long-distance Politics and Diaspora Youth: Analyzing Turkey’s Diaspora Engagement Policies Aimed at Diaspora Youth”. In: Liam Kennedy (Ed.) *The Routledge International Handbook of Diaspora Diplomacy*, s. 214–229 (London: Routledge).
- 2022c. “Empowering a Fragmented Diaspora: Turkish Immigrant Organizations’ Perceptions of and Responses to Turkey’s Diaspora Engagement Policy”. *Mediterranean Politics*, 27(5): s. 588–613.
- 2021a. “Explaining the Evolution of Turkey’s Diaspora Engagement Policy: A Holistic Approach”. *Diaspora Studies*, 14(1): s. 1–21.
- 2021b. “Turkish Populist Nationalism in Transnational Space: Explaining Diaspora Voting Behavior in Homeland Elections”. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 23(4): s. 586–605.
- Arkılıç, Ayça ve Ayşe Ezgi Gurcan. 2021. “The Political Participation of Alevis: A Comparative Analysis of the Turkish Alevi Rapprochement and the German Islam Conference”. *Nationalities Papers*, 49(5): s. 949–966.
- Arkılıç, Ayça ve James To. 2024. “Cultivating Seeds Abroad: China’s and Turkey’s Diaspora Youth Diplomacy”. *Globalizations*. <https://dx.doi.org/10.1080/14747731.2024.2349329>.
- Artan, Selen. 2009. “From Village Turks to Euro Turks: Turkish State’s Perceptions of Turkish Migrants in Europe”. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi: Boğaziçi University.
- Aydın, Yaşar. 2014. “The New Turkish Diaspora Policy: Its Aims, Their Limits and the Challenges for Associations of People of Turkish Origin and Decision-makers in Germany”. *Stiftung Wissenschaft und Politik*. https://www.swp-berlin.org/publications/products/research_papers/2014_RP10_adn.pdf
- Bali, Rifat N. 1999. “Yeni Bilgiler ve 1934 Trakya Olayları II” (New information on the 1934 Thracian Incidents II). *Tarih ve Toplum*, 187: s. 42–48.
- Burgess, Katrina. 2020. *Courting Migrants: How States Make Diasporas and Diasporas Make States* (Oxford: Oxford University Press).
- Çagaptay, Soner. 2006. *Islam, Secularism, and Nationalism in Modern Turkey: Who Is a Turk?* (London: Routledge).
- Çakır, Ruşen. 2001. *Ayet ve Slogan* (İstanbul: Metis).
- Çıtak, Zana. 2010. “Between ‘Turkish Islam’ and ‘French Islam’: The Role of the Diyanet in the Conseil Français du Culte Musulman”. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(4): s. 619–634.
- Givens Terri, Ayça Arkılıç ve Elizabeth Davis. 2021. “Immigrant Integration”. In: Jeannette Moneve ve Sarah Lockhart (Ed.) *Introduction to International Migration: Population Movements in the 21st Century*, s. 175–196 (London: Routledge).
- Gözyayın, İftar. 2009. *Diyanet: Türkiye Cumhuriyeti’nde Dinin Tanzimi* (İstanbul: İletişim).
- Grossman, Jonathan. 2019. “Toward a Definition of a Diaspora”. *Ethnic and Racial Studies*, 42(8): s. 1263–1282.

- Houston, Christopher. 2020. *Istanbul: City of the Fearless: Urban Activism, Coup D'etat, and Memory in Turkey* (California: University of California Press).
- Human Rights Watch. 2005. "Still Critical": Prospects in 2005 for Internally Displaced Kurds in Turkey". 17(2) Mart. <http://www.hrw.org/reports/2005/turkey0305/index.htm>.
- İçduygu, Ahmet, Şule Toktaş ve B. Ali Soner. 2008. "The Politics of Population in a Nation-building Process: Emigration of Non-Muslims from Turkey". *Ethnic and Racial Studies*, 31(2): s. 358–389.
- Jakobson, Mari-Liis, Sebastián Umpierrez de Reguero ve Inci Öykü Yener-Roderburg. 2023. "When Migrants Become the People: Unpacking Homeland Populism". *Contemporary Politics*, 29(3): s. 277–297.
- Kaya, Ayhan ve Amina Drhimeur. 2023. "Diaspora Politics and Religious Diplomacy in Turkey and Morocco". *Southeast European and Black Sea Studies*, 23(3): s. 317–337.
- Kaya, Ayhan ve Ferhat Kentel. 2005. *Euro-Türkler: Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü mü, Engel mi?* (İstanbul: Bilgi University Press).
- Keyder, Çağlar. 1999. "The Setting". In: Çağlar Keyder (Ed.) *Istanbul between the Global and the Local*, s. 3–12 (Lanham, MD: Rowman & Littlefield).
- Kirişçi, Kemal. 2007. "Turkey: A Country of Transition from Emigration to Immigration". *Mediterranean Politics*, 12(1): pp: 91–97.
- . 2000. "Disaggregating Turkish Citizenship and Immigration Practices". *Middle Eastern Studies*, 36(3): s. 1–22.
- Lafleur, Jean-Michel ve Inci Öykü Yener-Roderburg. 2022. "Emigration and the Transnationalization of Sending States' Welfare Regimes". *Social Inclusion*, 10(1): s. 174–183.
- Moss, Dana. 2021. *The Arab Spring Abroad: Diaspora Activism against Authoritarian Regimes* (New York: Cambridge University Press).
- Mügge, Liza. 2012. "Managing Transnationalism: Continuity and Change in Turkish State Policy". *International Migration*, 50(1): s. 20–38.
- Öktem, Kerem. 2014. "Turkey's New Diaspora Policy: The Challenge of Inclusivity, Outreach and Capacity". IPC Report (İstanbul: Istanbul Policy Centre). <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20200327-00032456.pdf>
- Østergaard-Nielsen, Eva. 2003. "Turkey and the 'Euro-Turks': Overseas Nationals as an Ambiguous Asset". In: Eva Østergaard-Nielsen (Ed.) *International Migration and Sending Countries: Perceptions, Policies, and Transnational Relations*, s. 77–98 (New York: Springer).
- Şenay, Banu. 2022a. "'Turkey Is Bigger than Turkey': Diaspora-building and the Transnational Politics of the Turkish State". In: Joost Jondergen (Ed.) *The Routledge Handbook on Contemporary Turkey*, s. 456–468 (London: Routledge).
- . 2022b. "The Impresario State: Rituals of Diaspora Governance and Constructing Regime-friendly Publics Beyond Turkey's Borders". *Middle East Critique*, 31(4): s. 341–354.
- . 2013. *Beyond Turkey's Borders: Long-Distance Kemalism, State Politics and the Turkish Diaspora* (London and New York: I.B. Tauris).

- Sinclair-Webb, Emma. 2003. "Sectarian Violence, the Alevi Minority and the Left: Kahramanmaraş, 1978". In: Paul J. White ve Joost Jongerden (Ed.) *Turkey's Alevi Enigma: A Comprehensive Overview*, s. 215–235 (Leiden: Brill).
- Sökefeld, Martin. 2008. *Struggling for Recognition: The Alevi Movement in Germany and in Transnational Space* (Oxford: Berghahn).
- Tsourapas, Gerasimos. 2018. *The Politics of Migration in Modern Egypt: Strategies for Regime Survival in Autocracies* (New York: Cambridge University Press).
- Turhan, Ebru ve Wulf Reiners (Ed.) 2021. *EU-Turkey Relations: Theories, Institutions, and Policies* (Basingstoke: Palgrave Macmillan).
- Umpierrez de Reguero, Sebastián, Inci Öykü Yener-Roderburg and Vivian Cartagena. 2021. "Political Regimes and External Voting Rights". *Frontiers in Political Science*, 31: s. 1–15.
- Wackenhut, Arne F. ve Camilla Orjuela. 2023. "Engaging the Next Generation: Authoritarian Regimes and Their Young Diaspora". *European Political Science*, 22: s. 143–158.
- Yener-Roderburg, Inci Öykü. 2020. "Party Organisations across Borders: Top-down Satellites and Bottom-up Alliances: The Case of AKP and HDP in Germany". In: Tudi Kernalegenn ve Emilie van haute (Ed.) *Political Parties Abroad: A New Arena for Party Politics*, s. 218–237 (London: Routledge).
- Yumul, Arus. 1998. "Evrenselcilik ve yerelcilik arasında ırkçılığın dili" (The language of racism in between universalism and localism). *Foreign Policy*, 1: s. 14–54.

